

SİVAS'IN GURUR KAYNAĞI: ÂŞIK RUHSATÎ*

Dr. Doğan KAYA

Sivas'ta, Âşık Edebiyatı içinde zikredebileceğimiz güçlü âşıklar yetişmiştir. *Pir Sultan, Kul Himmet Üstadım, Ruhsatî, Serdarî, Er Mustafa, Veli, Emsalî, Meslekî, Veysel, Talibî, Ali İzzet, Seyit Yalçın, Seyit Türk, Musa Merdanoğlu, Sefil Selimî, Gülhanî, İsmetî, Tabibî* ve *Kul Gazi* gibi âşıklar bunlardan bazılarıdır. Biz, Sivas'taki âşıklık geleneğini inceledikten sonra, bu mecrada, bir âşığın da başlı başına ele alınıp bütün yönleriyle ortaya konulmasının yerinde olacağını düşündük. Bunun için de yukarıda zikrettiğimiz âşıklardan Deliktaşlı Ruhsatî'yi tanıtmayı amaçladık. XIX. yüzyıl âşıkları denilince, genellikle, ilk akla gelenler *Dadaloğlu, Erzurumlu Emrah, Dertli, Bayburtlu Zihni* ve *Seyranî*' dir; daha sonra *Deliktaşlı Ruhsatî, Tokatlı Nuri, Sümmânî, Ceyhunî* gibi âşıklar hatırlanır.

Ruhsatî'den ikinci derecede bahsedilmesinin sebebi nedir? Onu bütün olarak yeterince tanıyor muyuz? Acaba, Ruhsatî'nin şiirlerindeki üslup ve teknik özellikler, işlediği konular, ifade tarzı diğer âşıklara nazaran daha mı zayıftır? Elbetteki cevabımız Ruhsatî'nin XX. Yüzyıl âşıkları içinde en güçlülerden biri olduğu yönündedir. Üzerinde ciddî bir çalışma yapıldığı için hakkı verilmemiştir. Başlangıçta onunla ilgili yapılan çalışmalar çok yüzeyseldir yahut yeterli ses getirecek seviyede değildir.

Sözgelişi ondan ilk olarak söz eden Eflatun Cem'dir. Eflatun Cem, Ankara'da 1928'de Türk Halk Bilgisi Neşriyatı arasında çıkan Seçme Halk Şairleri adlı çalışmasında ve aynı yıl Sivas'ta yayımlanan Duygu ve Düşünce Mecmuası'nda Ruhsatî'nin şiirlerini yayımlamıştır.

Mustafa Nihat [Özön] de Muasır Türk Edebiyatı adlı eserinde, Ruhsatî'nin ilk şiirini kaydetmiştir. Ruhsatî'nin Sivas'ta yayımlanan 1931 tarihli Adım Mecmuası'nın sekizinci sayısında da iki şiiri çıkmıştır. Deliktaş Muallimi Kemal imzalı yazıda, âşığın hayatı hakkında da çok kısa bilgi verilmiştir.

Aynı yıl Ahmet Kutsi Tecer, Sivas'ta I. Sivas Halk Şairleri Bayramı'nı yapmıştır. Bu bayrama bir hikâyeci ve on âşık katılmıştır. Tecer, yayımladığı bültende bunlardan bazılarının şiirlerine yer vermiştir. Bültenin dokuzuncu sayfasında Ruhsatî'nin de iki şiiri bulunmaktadır.

Bu yayımlardan sonra Ruhsatî hakkında yapılan çalışmalar çoğalmaya başlamıştır. Nihayet, Kadri Özyalçın, 1936 yılında ilk kitabı yayımlamıştır. Bunu yine Kadri Özyalçın'ın Kemâl Gürpınar'la çıkardığı kitap ile 1941' de "*Ruhsatî'den Seçilmiş Deyişler*" adıyla Sivas'ta basılmış bir kitap izlemiştir. Daha sonra Vehbi Cem Aşkun'un hazırladığı bir kitap (1944) ile, Eflatun Cem Güney-Çetin Eflatun Güney imzaları ile ikinci bir kitap yayımlanmıştır (1958) .

* Yayınlandığı yer: *Hayat Ağacı*, Sivas, Yaz 2007, S. 8, s. 90-93.

Tespitlerimize göre, Ruhsatî hakkında on kitap, iki bildiri, bir lisans, bir doktora tezi ve bilhassa şiirlerinin ağırlıkta olduğu otuz kadar yazı yazılmıştır.

Bu bilgilerden sonra onu okuyucularımıza tanıtabiliriz.

Ruhsatî, 1935 yılında Kangal'ın Deliktaş köyünde doğmuş, 1911'de yine aynı köyde vefat etmiştir. Mezarı da buradadır. Babasının adı Mehmet, annesininki ise Safiye'dir.

Ruhsatî on iki yaşında öksüz ve yetim kalmış; bu bakımdan kuvvetli bir tahsil görememiştir. Bir divandaki;

Eğer nikâhtan sorarsan dördü bitirdim tamam

Eğer evlattan sorarsan yigirmi üçtür heman

ifadelerinde, dört kere evlendiğini ve bu evliliklerden yirmi üç çocuğu olduğu neticesine varıyoruz. Eşlerinin adı sırasıyla şöyledir: Mihri, Ayşe, Fatma ve Mühimme. Bunlardan Mihri, oğlu Âşık Minhacı'nın annesidir.

Ruhsatî, uzun müddet Deliktaş ağalarından Ali Ağa'nın yanında azap durmuştur. Kimi zaman Tecer'deki değirmenlerin su işlerinde çalışmış, kimi zaman da köyünde kiracılık, rençperlik ve çobanlık yapmıştır. Bazen de inşaatlarda bennelik (duvarcılık) yaptığı olmuştur. Zaman zaman gurbete çıkan Ruhsatî ömrünün sonlarında köyünde imamlık yapmıştır. Ömrü fakirlikle geçen Ruhsatî, ufak-tefek yardımlar haricinde kimseden arzuladığını bulamamıştır. Mezarı, doğduğu yer olan Deliktaş'tadır.

Ruhsatî, bedeli bir âşıktır. Birgün Kertme köyü mezrasında uyuyakalmış ve bu sırada pirlarin verdiği badeyi içmiştir. Aşağıdaki sözlerinden de anlaşılacağı üzere, kendisi de zaman zaman bunu dile getirmiştir.

Bir gece menamda gördüm muhabbetin badesin

İçmeden mest eyledi fincana akli m yetmedi

Baktım bir bade sundular yatarken bir gecen ben

Anasından doğduğuna oldu pişman sanmasın

Ben değilim Hak söyletir dilimi

Bade içtim kimse bilmez hâlimi

Asıl adı Mustafa olan Ruhsatî'nin mahlasını Şeyh İbrahim Efendi vermiştir.

Kimi Ruhsatî der kimisi koca

Kimisi âşık der kimisi hoca

Kimisi Cehdi' der kimisi yuca

Gazaya razı ol belâya sabur

Bir zaman İcadi bir zaman Cehdî

Şimdi de Ruhsatî baba dediler

sözlerinden anlaşılacağı gibi, her ne kadar İcadî, Cehdi mahlasını da kullandığını söylüyorsa da biz, bu mahlaslarla söylenmiş şiirine rastlayamadık.

Ruhsatî, irticali olan fakat saz çalmayan bir âşıktır. Hakkında yazılmış kitaplarda ve makalelerde, saz çaldığından söz edilmişse de bunun böyle olmadığını bizzat kendisi ifade etmiştir.

*Ne çöğürüm ne kavalım ne sazım
Ne bir Hakk'a yarar vardır niyazım*

*Saz ile söz ile alınmaz meydan
Ruhsat'ın mahlası serpilmedikçe*

Ruhsatî'nin pek çok âşıkla karşılaştığı şüphesizdir. Ancak biz bunlardan Hacı Necati, Âşık Halil ve Kanaklı Sefilî gibi isimleri tespit edebildik.

Fiziki olarak uzun boylu, beli bükük, çil yüzlü, çakır gözlü, sarı sakallı bir yapıya sahip olan Ruhsatî, karakter itibarıyla da ideal insan vasıflarına sahiptir. Basiret, kanaat, tevazu ve izan sahibidir. Haramdan, koğ, ve gıybetten kaçınmış; sır saklamasını bilmiştir. Kimsenin azına çoğun karışmamış; kimsenin malına göz dikmemiştir. Samimi bir Müslüman olup İslâm Peygamberini aşk derecesinde sevmiştir. Önceki kaynaklarda Bektaşî olduğu ileri sürülmüşse de Ruhsatî, kendisinin de pek çok şiirinde belirttiği gibi Nakşibendi tarikatine mensup bir âşıktır.

XIX. yüzyılın seçkin halk şairlerinden olan Ruhsatî, şiirlerinin çoğunu hece vezni ile yazmıştır. Ancak Âşık Ömer, Dertli, Emrah, Seyranî gibi geleneğe uyarak aruz vezni yahut hecenin 14 ve 15'li şekilleri ile şiirler (divanlar) yazdığı da olmuştur. Sözcü Uğru ile Kadı Hikâyesi'ni aruz vezni ile yazmıştır. Ne var ki, pek çok halk şairinde rastladığımız gibi aruz vezninde başarılı olamamıştır. Hece vezninde olan divanları 7+7 yahut 8+7 duraklıdır. Ruhsan, bu tür şiirlerde genellikle olaylara ve mistik düşüncelere yer vermiştir. Her ne kadar divan adını verdiğimiz bu şiirlerde veciz sözler söylemişse de Ruhsatî, asıl başarısını hece vezinli şiirlerde göstermiştir. Ruhsatî, en çok on bir heceli şiirler söylemişti. Bunu sekiz heceli şiirler takip eder.

Ruhsatî'nin dili sadedir şiirlerinde zorlama yoktur. Hece, durak, kafiye ve rediflerde titiz davranmış; anlam bütünlüğüne dikkat ederek daha güçlü, daha kalıcı şiirler söylemiştir. Kelimeleri seçerken tesadüflere yer vermemiştir.

Ruhsatî'nin destanlar dışında kalan şiirleri, genellikle 3-5 dörtlükten oluşur.

Anlatmak istediği düşünceyi, şiirlerinde gayet ustalıkla dile getiren Ruhsatî, konuyu dinleyiciye veya okuyucuya haber vererek şiirine başlar. Aynı tavrı diğer âşıklarda da görürüz. Bunu takip eden dörtlüklerde olay, durum, duygu, düşünce, dilek dile getirilir. Âşıklar vermek istedikleri mesajlara,

dörtlüklerin üçüncü ve dördüncü dizelerinde yer verirler. Asıl söylemek istediğini de son dörtlüğe saklar. Ruhsatî de bu usulü kullanmakla, diğer âşıklardan ayrı düşmez.

Şiirlerinde tasvire fazla yer veren Ruhsatî, bunda başarı sağlamıştır. Bir köy şairi olduğu için, pek çok şiirinde ağız özelliklerine bağlı kalmış, oldukça fazla yekûn tutacak kadar mahallî kelime kullanmıştır.

Halk şairleri halkın duygularına, düşüncelerine, inançlarına, dünya görüşlerine, dertlerine, isteklerine, bunalımlarına, hülâsa bütün ferdi ve sosyal meselelerine tercüman olan kişilerdir. Sözleri, anlamlı, özlü ve etkileyici olup, aynı zamanda gerçeği ve doğruyu yansıtır.

Türk halk şiirinde işlenen konular müsterektir. Bir başka deyişle, bir aşığın şiirinde yer verdiği konuya, bir başka zaman ve bir başka yörede herhangi bir âşık da yer verir. Ruhsatî de bu konulara yer vermekle, müsterek bir geleneğin bir üyesi olduğunu ortaya koyar. Hemen her konuda deyişi vardır. Pek çok âşıktaki rastladığımız, başta aşk, tabiat ve gurbet, öğüt, taşlama ve tenkit, mistik düşünce ve fanilik olmak üzere dert, şikâyet, dilek konularındaki şiirleri Ruhsatî’de de bulabilmekteyiz.

Ruhsatî, şiirlerinde genellikle köy hayatının özelliklerini yansıtmıştır. Duygu ve düşünce âlemi, köyde gördüğü intibalarla doludur. Bunun yanın da duyduğu ve bildiği konulara da yer verdiği olmuştur. Şiirlerinin mihverini halk kültürü ve kendi intibaları oluşturur.

Ruhsatî’nin hemen her konuda deyişi vardır. Pek çok âşıktaki rastladığımız başta aşk, tabiat ve gurbet, öğüt, taşlama ve tenkit, mistik düşünce fanilik olmak üzere dert, şikâyet, dilek konulardaki şiirleri Ruhsatî’de de bulabilmekteyiz. Ancak zamana ve mekâna bağlı olarak konuyu ele alış tarzında ve üslupta, âşıklar arasında farklılık gözüktür.

Türk halk şairlerinin söylediği şiirler, aitliği bakımından iki cephelidir; kendisine ait şiirler, usta malı şiirler.

Âşıklar usta malı şiirleri söylerken, daha çok çevresinde iz bırakmış âşıkların veya ustasının ya da kendisinden önce yaşamış meşhur halk şairlerinin deyişlerini söylemeye dikkat eder. Öyle an gelir ki, gençliğinden beri usta malı söyleyen şair, zihnine yer eden sözleri ve kafiyeleleri kendi şiirlerinde de kullanmaya başlar. Konusu, sözleri ve kafiyeleleri aynı olan bu şiirlerin zamanla karmaşıklığa yol açtığı olur.

Ruhsatî’nin şiirleri incelendiğinde en çok Karacaoğlan’ın etkisinde kaldığı görülür. Bilhassa beşerî aşk konulu deyişlerinde, bu etki daha fazladır. XVII. yüzyılın güçlü temsilcilerinden Âşık Ömer ve Gevherî’nin de Ruhsatî’de etkisi görülür. Bilhassa “divan”larında Âşık Ömer’in etkisi daha belirgindir. Ayrıca

Ruhsatî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet Üstadım Dadaloğlu gibi âşıklarla, çağdışı âşıklardan Dertli ve Seyranî'nin de etkisinde kalmıştır.

Kendisi de sağlığında bizzat, öldükten sonra da şiirleriyle pek çok âşığa ustalık yapmıştır. Ruhsatî'den etkilenen âşıkların başında oğlu Minhacî gelir. Öyleki halk, çoğu zaman ikisinin şiirini birbirine karıştırır olmuştur. Her ikisinin şiiri de dil, üslup ve konu bakımından oldukça benzerlik gösterir. Ancak Minhacî'nin şiirlerinde daha yanık ve daha içli bir eda hâkimdir.

Minhacî'den başka Meslekî, Zakirî (Noksanî), Emsalî ve Tabibî gibi âşıklar da Ruhsatî'den etkilenmişlerdir. Ayrıca Bekir Kılıç, Ehramî, Gafilî, Hamza, Hitabî, İsmetî, Kelamî, Kenanî, Memiş Eroğlu, Muzaffer, Nedimî ve Zakir gibi günümüz şairlerinin âşık olmalarında Ruhsatî'nin şiirlerinin etkisi olmuştur. Bu etkilenmede asıl sebep, onların Ruhsatî'yi usta kabul etmeleridir. Sözünü ettiğimiz âşıklar, pek çok şiirlerinde Ruhsatî'nin işlediği konuları işlemişler, aynı kafiyei kullanmışlardır. Öyleki zamanla adına "Ruhsatî" kolu diyeceğimiz kol ortaya çıkmıştır.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

-1-

On birinde bir güzele hizmetim
Yeni açmış has bahçede gül gibi
On ikide henüz gelmiş baharı
Akar gider boz bulanık sel gibi

On üçünde ebru zülfü top durur
Akı fikri temelinden koşturur
On dördünde yanağından öptürür
Dili şeker dudakları bal gibi

On beşinde çilesini doldurur
On altıda kendisini bildirir
On yedide maşukunu öldürür
Göz ucuyla bakar gider yel gibi

On sekizde gördüğünü şaşırılmaz
On dokuzda döktüğünü döşürmez
Yiğirmide aklın derer taşırılmaz
Sahip olur her yanına mal gibi

Yirmi beşte döner yüceden gider
Otuzunda dört etrafın denk eder

Otuz beşte yavaş yavaş kan gider
Kırk yaşında geçmez olur pul gibi

Kırk beşinde kızıl düşer gülüne
Ellisinde yokuş gelir yoluna
Elli beşte bak dünyanın haline
Tozar gayri sermayesiz kül gibi

Altmışında duvarlara yan gelir
Altmış beşte gözlerinden kan gelir
Yetmişinde umut etme can gelir
Tekne taşır teneşirde sal gibi

Yetmiş beşte söyler söyler usanmaz
Sekseninde her ne etse utanmaz
Seksen beşte yatar gayri uyanmaz
Ne söylersen haber vermez lal gibi

Doksanında hazır eyle bezini
Doksan beşte kimse çekmez nazını
Yüz yaşında teslim eder özünü
Ey RUHSATÎ felek yine dul gibi

-2-

Ben arifim diye sürme meydana
Bir tenhada irfanına iyce bak
Âlem bu ya senden kâmil bulunur
Teraziyle dört yanına iyce bak

Bazı ahmak sözün bilmez tutulur
Nohut gibi her mancaya katılır
Kâmil meclisinde gevher satılır
Cilâ gelir imanına iyce bak

Cahil meclisinde satma güheri
Ne bilsin kadrini beyni serseri
Bir münasip söz bul kapat defteri
Mukayyet ol lisanına iyce bak

Azıcık söylersen olursun rahat

Boş durma kalbinden getir salâvat
 Ki sende var ise din ü diyanet
 İstikamet erkânına iyce bak

Kimisi söylerken vurur kafana
 Ne kisbine fayda ne de safana
 Durma savuş sarılmadan yakana
 Yüze güler düşmanına iyce bak

Kimi gıybet söyler kimisi yalan
 Demez ki imanım oluyor talan
 Hiç bulunmaz kendi aybını bilen
 Sen adam ol noksanına iyce sak

Kimi bir iftira çıkarır yoktan
 Ne nâstan utanır ne korkar Hak'tan
 Kimisi kendini düşürür tahttan
 Açık gezen şeytanına iyce bak

Kimi zarafetle işin bitirir
 Kimi ferasetle dinin yitirir
 Kimi yıkar ocağını batırır
 Emmi dayı gümanına iyce bak

Kimsenin aybına sen olma nazır
 Cümlelerin Halik'ı her yerde hazır
 Belki meclisinde bulunur Hızır
 Kalp gözüyle dört yanına iyce bak

Eğerki bir zalim seni döverse
 Sükût eyle sakalına söverse
 Baktın ayağına bir taş değerse
 Sabreyleyip isyanına iyce bak

Etme bir kimseye sakın intizar
 Hakkını hak eder ol Perverdigâr
 Eğer bir kimseyle edersen pazar
 Arşına mizanına iyce bak

Edepli ol edebini takın ha
 Cahil meclisine olma yakın ha

Zamanenin nisasından sakın ha
Kan akıtır bühtanına iyce bak

Kurtarayım dersin eğer serini
Beş vakit namaza sarf et varını
Kardeşine bile deme sırrını
Kastederler öz canına iyce bak

İpeğini kara kıla katarlar
Güherini az parayla satarlar
Sonra seni pamuk gibi atarlar
Ey RUHSATî zamanına iyce bak

-3-

Yâ ilahî görünmezden bir devlet
Zekâtını veremezsem geri al
Helâlinden dört öküz ver Yâ Rabbi
Koşup çifte süremezsem geri al

Yoksulluğu ezberledim n'ideyim
Bari aşkın badesini yudayım
Biraz altun ver ki Hacc'a gideyim
Bu kavl üzre duramazsam geri al

Çok verirsin beynamaza hayına
Saldın beni züğürtlüğün yayına
Köprüler yaptırım Tecer suyuna
Kâgir bina kuramazsam geri al

Bir söz ver Yâ Rabbi göreyim şimdi
Yoksulluk elinden ciğerim yandı
Üryana bir gömlek yetime hindi
Rızan için saramazsam geri al

Ne mümkün Yâ Rabb'im yolundan sapam
RUHSAT'ın terk edip dünyaya tapam
Senin rızan için bir oda yapam
İki minder seremezsem geri al

-4-

Daha senden gayrı âşık mı yoktur
Nedir bu telaşın ey deli gönül
Hele düşün devr-i Adem'den beri
Neler gelmiş geçmiş say deli gönül

Günde bir yol duman çöker serime
Elim ermez gidem kisb ü kârime
Kendi bildiğine doğrudur deme
Gel iki adama uy deli gönül

Şu yalan dünyadan ümidini üz
İnanmazsan bak kitaba yüz be yüz
Hanen mezaristan malın bir top bez
Daha doymadıysan doy deli gönül

Baktım iki kişi mezar eşiyor
Gam kasavet geldi boydan aşıyor
Çok yaşayan yüze kadar yaşıyor
Gel de bu rüyayı yoy deli gönül

Birgün bindirirler ölüm atına
Yarın iletirler Hakk'ın katına
Topraklar susamış adam etine
Hep ağzını açmış hey deli gönül

Mevlâ'm kanat vermiş uçamıyorsun
Bu nefsin elinden kaçamıyorsun
RUHSATÎ dünyadan geçemiyorsun
Topraklar başına vay deli gönül

-5-

Zenginin züğürdün vasfın edeyim
Züğürt nere varsa han da bulamaz
Zengine baklava börek çekilir
Züğürt arpa darı nan da bulamaz

Zenginin yoluna çıkarlar karşı
Aralıkta kalır züğürdün başı
Zenginler giyerler kutnu kumaşı
Züğürt bacağına don da bulamaz

Zenginin yoluna olurlar türap
 Züğürt nere varsa her işi harap
 Zenginler giyerler kundura çorap
 Züğürt ayağına gön de bulamaz

Zenginin faytonu dağlardan aşar
 Züğürt düz ovada yolundan şaşar
 Zenginin helvası bal ile pişer
 Züğürt herlesine un da bulamaz

Zenginin iki üç kat olur damı
 Gece şule vermez züğürdün mumu
 Kızılırmak gibi zenginin demi
 Züğürt damarında kan da bulamaz

Zengin nere varsa ırahat olur
 Züğürdün her işi kabahat olu
 Zenginin kefeni dokuz kat olur
 Züğürt kefenine yen de bulamaz

RUHSAT bu güftarı yazar bitirir
 Züğürdün vasfını yazar bitirir
 Zengin zemheri de terler oturur
 Züğürt ağustosta gün de bulamaz